

EHL-İ SÜNNET'İN ÇAĞDAŞ ELEŞTİRİLERİNİN TOPLUMSAL ARKAPLANI

Mustafa TEKİN (*)

Özet

Bir ekol olarak Ehl-i Sünnet, İslam dünyasında ana kitleyi oluşturmaktadır. Ehl-i Sünnet'in de diğer mezhepler gibi, tarihsel süreç içerisinde bir oluşum süreci bulunmaktadır. Esasen Emeviler ve Abbasiler dönemine baktığımız zaman, birçok olaylar özelinde bu oluşum sürecini görebiliriz. Halifelik, Hz. Osman'ın şehid edilmesi, şiilik, insanın fiilleri gibi tartışmalar Ehl-i Sünnet ve diğer mezheplerin ayrışma sürecinde ciddi anlamda etkili olmuştur.

Bu makale, Ehl-i Sünnet'e karşı geliştirilen çağdaş eleştirilerin toplumsal arkaplanına ışık tutmaya çalışmaktadır. Nasıl geçmişte mezheplerin ortaya çıkmasında bir takım sosyal olaylar rol oynamış ve arkaplanda yer almışlarsa, bugün de Ehl-i Sünnet için yapılan eleştirilerde yaşanan sosyal olayların önemli düzeyde etkileri vardır. Özellikle 1980 sonrasında akademisyenlerce geliştirilen bu eleştirilere eşlik eden sosyal sorunlar burada tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ehl-i Sünnet, Sosyolojik Arkaplan, Teoloji, Mezhep, Türkiye.

The Social Background of Contemporary Critiques to Ahl-Al Sunnah

Abstract

Ahl-al Sunnah, as a school, constitutes a quorum in Islamic world. The constitution of Ahl-al Sunnah, as other sects, is in a historical process. As a matter of fact, if we look at the Eras of "Omayyad" and "Abbasid", we can realize this aspect. The discussions like caliphate, Maytry of Osman, Shi'i, action of human affect Ahl-al Sunnah and other sects seriously.

Today, there are important critiques especially after 1980. As we know, social, political and cultural evets affect in early constitutional process. Today, there are some events in crituques to Ahl-al Sunnah. We try to indicate sociological background of contemporary crituques to Ahl-al Sunnah.

Key Words: Ahl-al Sunnah, Sociological background, Theology, Sect, Turkey.

*) Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
(e-posta: mustafatekin@comu.edu.tr)

Giriş

Ehl-i Sünnet, hem kapsamının muğlaklığı hem de çok farklı yerel ve sosyolojik unsurlardan beslenmiş olmasından kaynaklanan içerik karmaşıklığı sebebiyle, hakkında en fazla konuşulan ve spekülasyon üretilen kavramlardan birisi olagelmıştır. Hatta birbirlerinin yerine de kullanılan Sünnîlik ve Ehl-i Sünnet kavramları, hem mensuplarına hem de bu kavramları duyanlara ilk anda iyi bilindiği ve âşına olunduğu hissi verse de, derinliğine düşünüldüğünde, Ehl-i Sünnet için efrâdını cami ağyarını mani bir çerçeve çizmenin zorluğu ortadadır. Bunu, “Ehl-i Sünnet nedir?” diye bir soru yöneltildiğinde, verilen/verilecek¹ cevaplardan anlayabileceğimiz gibi, konuyla ilgili çalışmalara baktığımızda da görebiliriz. Zikredilen durumun temel sebebi, çok geniş bir coğrafyanın içinden tarih boyunca farklı kültürel, yerel ve tarihsel unsurların da etkilemesiyle ortaya çıkan Ehl-i Sünnet’in yeni formlarıdır. Bir başka deyişle, Ehl-i Sünnet’in yaygın tanımı ile çağdaş Ehl-i Sünnet formları arasında çok önemli bir açı farkı olduğunu söyleyebiliriz.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat adıyla da tanınan Ehl-i Sünnet ekolü, genel olarak Hz. Peygamber’in (SAV) sünnetine uymayı gaye edinen, sahabenin yolunu takip eden ve tarih boyunca geniş bir çizgiyi oluşturan kitle içinde yer almış ana gövdeyi tanımlamaktadır². Dolayısıyla, çoğunluğun tabii olduğu ve kendisini ona nispet ettiği bir nitelik taşır. İşte bu durum, bir yandan Ehl-i Sünnet’e bağlılığı ve onun savunulmasını beraberinde getirirken, diğer yandan onun çok farklı yönlerden eleştirilmesine de sebep olmuş; yapılan tartışmalardan bir çoğu da “din” formunda ortaya çıkmıştır. İşaret edilen noktaya dikkatlerimizi yoğunlaştırdığımızda, dini formdaki tartışmaların aslında sosyal olayların bir tezahürü olduğunu; dolayısıyla toplumsal arkaplanı bulunduğunu görürüz.

Biz bu makalede, bilhassa 1980 sonrası dönemde ortaya konulan Ehl-i Sünnet eleştirilerinin toplumsal arkaplanlarını ortaya koymaya ve tartışmaya gayret edeceğiz. Makale boyunca temel yaklaşım biçimi ve yöntemimiz; Akidevî, kelâmî ya da genel adıyla teolojik bir tartışmanın saf dînî olmadığı, bir sosyal bağlamı ve toplumsal arkaplanı bulunduğu şeklindedir. Nitekim gerek Kur’an-ı Kerim’in vahiy süreci, gerekse İslam ve Batı tarihleri incelendiğinde söylediklerimiz net bir şekilde görülecektir.

Makalemizin tezini şöyle özetlemek mümkündür: Türkiye de dâhil olmak üzere genel olarak İslam dünyası, Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren bir yenilmişlik psikolojisi içerisinde. İşaret edilen zaman dilimi, aynı zamanda Türkiye’nin modernleşme/batılılaşma sürecine tekabül etmektedir. Bu süreç içerisinde, hem bir otorite değişimi yaşanmış, hem de yaşam standardı, yaşam biçimi ve söylemlerde de net bir şekilde izleneceği gibi, modern Batı ile onun dışında kalanlar arasında bir çatlak meydana gelmiştir. Böylece geri-ileri antagonizmasından İslam ülkelerinin fakirliğine, trafik kazalarının çokluğundan bebek ölümlerine, doğurganlıktan hayat pahalılığına kadar bir dizi konu üzerinden yapılan tartışmalar, Batı dünyası ile Türkiye arasındaki yaşam standardı

1) Bkz. *Ehl-i Sünnet Tetkikleri*, İstanbul, Eksen Yay., 1989.

2) Daha geniş bilgi için bkz. Seyyed Hossein Nasr, *The Heart of Islam-Enduring Values for Humanity*, New York, Harpersan Francisco, 2002, s. 65.

farklarını açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Sosyal içerikli olmalarına rağmen, bu konuların dinden bağımsız konuşulması ve tartışılması söz konusu değildir. Çünkü geri kalmışlıktan fakirliğe, ölümlerden enflasyona kadar bir çok sorun geniş kitlelerce “kader” olarak görülüp fatalist bir tutum geliştirilmiştir. Bu ise ilk elden kelâm tartışmalarını işaretlemeğe yarıyordu. Türkiye’de büyük kitlelerin mensup olduğu ve yerel, tarihsel, siyasal olayların da etkilediği “Ehl-i Sünnet”, ya da Ehl-i Sünnet biçiminde tanımlanan unsurların, belirtilen kaderciliğin sahiplenilmesi ve statükoculuğun benimsenmesinde önemli argümentatif ve pekiştirici roller oynadığı iddia edilmiştir. Çağdaş Ehl-i Sünnet eleştirileri buradan başlamakta, meydana gelen sosyal olay ve tartışmalar üzerinde odaklanmaktadır. Modernleşme sürecimiz içerisinde yaşadığımız olaylar ise, tartışmaların ana mihverini oluşturmaktadır.

Şüphesiz oluşumundan beri direkt ya da dolaylı olarak Ehl-i Sünnet ya da Sünnîlik düşüncesi bir takım eleştirilere maruz kalmıştır. Sözelimi, İbn Rüşd ve İbn Haldun gibi şahsiyetlerin eserlerinde böyle bir eleştiriyi sezinlemek mümkündür. Yine 19. yüzyıl sonunda Muhammed Abduh ve Cemaladdin Efgani’nin çalışmalarında da bir takım eleştirileri rahatlıkla görebiliriz. O zamandan günümüze kadar aslında “biz niye geri kaldık?” sorusu etrafında gelişen tartışmalar ve eleştiriler, son tahlilde Ehl-i Sünnet’e doğru yayılmaktadır. Günümüzde ise, İslam dünyasında Hasan Hanefî’den Muhammed Arkoun’a, Nasr Hamid Ebû Zeyd’den Muhammed Âbid El-Câbirî’ye kadar bir çok isim doğrudan ya da dolaylı Ehl-i Sünnet eleştirisine girişmişlerdir³. Türkiye’de ise bilhassa 1980 sonrası Ankara Okulu merkezli Ehl-i Sünnet eleştirileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Hayri Kırbasoğlu’ndan Ömer Özsoy ve İlhami Güler’e kadar bir çok ilahiyatçı akademisyen farklı yoğunluklarda direkt ve/veya dolaylı olarak çalışmalarında eleştirilere yer vermişlerdir⁴. Biz Emevîler’den başlayarak Abbasîlerle devam eden teolojik tartışma sürecinin nasıl sosyal bir bağlamı varsa, aynı şekilde çağdaş dini karakterli tartışmaların da toplumsal bağlamı bulunduğundan hareketle, çağdaş Ehl-i Sünnet eleştirilerinin

3) Bu eleştirilerden bazıları için Bkz; Hasan Hanefî, *İslâmî Araştırmalar*, Çev. İbrahim Aydın-Ali Durusoy, İst., İnsan Yay., 1994; Hasan Hanefî, “Geleneği Yenilemek Zorundayız”, (Röportaj), Konuşan: Yusuf Kaplan, *Umrân*, sy. 91, İstanbul 2002, ss. 23-45; Nasr Hâmid Ebû Zeyd, *İlâhî Hıtabın Tabiatı- Metin Anlayışımız ve Kur’an İlimleri Üzerine*, Çev. M.Emin Maşalı, Kitâbiyât Yay., Ankara 2001; Nasr Hâmid Ebû Zeyd, *Dinsel Söylemin Eleştirisi-Dinsel Metinleri Anlamada Bilimsel Bir Yönteme Doğru*, Çev. Fethi Ahmet Polat, Kitâbiyât Yay., Ankara 2002; Muhammed Arkoun, *Tarih, Felsefe ve Siyaset Üzerine Konuşmalar*, Çev. Yasin Aktay-Cemalettin Erdemci, Vadi Yay., Ankara 2000; Muhammed Âbid el-Câbirî, *Çağdaş Arap-İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanma*, Çev. A. İhsan Pala-M. Şirin Çıkar, Ankara, Kitâbiyât, 2001; Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslam Aklının Oluşumu*, Çev. İbrahim Akbaba, 2. bsk., Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

4) Meselâ bkz. Haz. M. Hayri Kırbasoğlu, *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda Şafî’î’nin Rolü*, Ankara, Kitâbiyât Yay., 2003; M. Hayri Kırbasoğlu, “Bir Panaroma: Geçmişten Geleceğe Ehl-i Sünnet-Ehl-i Sünnet’e Eleştirel Bir Bakış İçin Yol Haritası”, *İslâmiyât*, c. 8, sy. 3, Ankara 2005, ss. 69-80; Yaşar Aydın, “Ehl-i Sünnetin Fikrî Zeminine Bir Değerlendirme”, *İslâmiyât*, c. 8, sy. 3, Ankara 2005, ss. 51-67; İlhami Güler, *Allah’ın Ahlakîliği Sorunu- Ehl-i Sünnet’in Ahlak Tasavvuruna Ahlaki Açından Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara Okulu Yay., Ankara 1998; ayrıca bkz. R. İhsan Eliaçık, *İslâm’ın Yenilikçileri-İslam Düşünce Tarihinde Yenilik Arayışları, Kişiler, Fikirler, Akımlar*, (3 cilt), Söylem Yay., İstanbul 2001.

toplumsal arkaplanını irdelemek istiyoruz. Bunu, gerek kitabının başında Ehl-i Sünnet'e eleştirel yaklaştığını ifade etmesinden, gerekse makalelerindeki benzer eleştirel konumundan yola çıkarak İlhami Güler'in eserlerini takip ederek bir kalamcı üzerinden yapmaya çalışacağız. Bir kalamcıyı tercihimiz, bir yandan Ehl-i Sünnet ve onunla ilintili tartışma konularının birinci elden "Kelam"ı işaret etmesi, diğer yandan konunun tartışılma zemininin tarihsel süreç içerisinde de Kelam üzerinden olmasına dayanmaktadır.

Bir de makalemizin teorik çerçevesine dair birkaç husus üzerinde daha durmak gerekmektedir. Öncelikle niçin sadece İlhami Güler'in eserlerinin seçildiği sorulabilir. Bir kere, açık Ehl-i Sünnet eleştirisi yapan çalışmalar araştırmamıza veritabanı sağlayacaktır. Bizim makalemiz için İlhami Güler'in eserleri bu konumunu açıkça ifade ettiği gibi, konunun tartışma zemini ve sosyal bağlama işaretleri açısından da önem taşımaktadır. Bir başka deyişle, bizim takip edeceğimiz/tartışacağımız herhangi bir kitabın bu nitelikleri taşıması yeterliydi. Ayrıca Ehl-i Sünnet'e kimi eleştiriler, farklı çalışmalarda bulunmakla birlikte, İlhami Güler'in çalışması konuya yoğunlaşma, sistematiklik ve Türkiye üzerinden bir tartışma içermesi sebebiyle tercih edilmiştir. Diğer yandan çok önemli bir hususu daha belirtmek isteriz. Konuyu biz sosyolojik bir perspektiften ele almaktayız. Dolayısıyla makalemiz, Ehl-i Sünnet propagandası ya da karşıtlığı şeklinde bir taraf olmayı dışladığı gibi, gündeme getireceği tartışma konularının teolojik çözümlemeleri ile de ilgilenmemektedir. Çünkü bunlar başka bir bilim dalının içerikleridir. Binaenaleyh makaledeki yaklaşım biçimimizin, kelâmi bir taraftarlığı yansıtmadığının bilinmesini isteriz. Temel amacımız; çağdaş Ehl-i Sünnet eleştirilerinin toplumsal arkaplanını görme-ye çalışmak ve mevcut tartışmalara etki eden faktörlere dikkat çekebilmektir.

Kavramsal Çerçeve ve Tarihi Arkaplan:

Problem ve tezimizi açıkladıktan sonra, hem makalenin sınırlarını belirtmek, hem de ileride oluşması muhtemel muğlâklıkları gidermek açısından bazı kavramlarla ilgili operasyonel bir tanım ve tarihi hatırlatmalarda bulunmak istiyoruz. Bu bağlamda öncelikle Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat diye isimlendirilen ana kitlenin oluşum sürecini ve sürece etki eden faktörleri irdelememiz gerekmektedir. Bir başka deyişle, Ehl-i Sünnet'i karakterize eden temel niteliklerin kristalleşmesi, onu ortaya çıkaran sosyolojik etkenler ve Ehl-i Sünnet'in reflekslerini kısaca betimlemek bir zorunluluktur. Ehl-i Sünnet'in bugünkü durumunu anlamada, Ehl-i Sünnet'in oluşum süreci önemli ipuçları içermektedir.

Şüphesiz Ehl-i Sünnet kavramı, peygamber zamanında ihdas edilmemişti. Daha sonra gelişen bazı sosyal ve siyasal olayların da etkisiyle kullanılmaya başlanmıştır. Genel olarak Kelam kitaplarında Ehl-i Sünnet içerisinde değerlendirilen mezhepler Selefi, Eş'ari ve Maturidi olmak üzere üç tanedir⁵. Ehl-i Sünnet tabiri, Eş'ari ve Maturidi'den önceki devirlerde, başta Ashab-ı'l Hadis olmak üzere, Malikilik, Şafilik ve Hanbelilik mezhebi mensuplarını da içine almaktaydı. Belki şu hususu da ilave etmek gerekir: Sünniliğin temel esasları da Eş'ari ve Maturidi'den önce belirlenmişti. O halde gerek Ehl-i Sünnet, gerekse Sünnilik kavramlarının, diğer bir deyişle Ehl-i Sünnet mezhebinin tari-

5) Şerafeddin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelam*, Konya, S.Ü. Yay., 1988, s. 34.

hini hicrî II. asrın başlarından itibaren başlatmak gerektiği de anlaşılmış olmaktadır⁶. Hicrî üçüncü asrın sonlarına kadar, Eş'arilik veya Maturidilik tarafından temsil edilen bir Ehlü's-Sünne'den bahsedilemeyeceğine göre, o dönemde Ehlü's-Sünne'yi kimlerin temsil ettiğini bilmek gerekir ki, onların Ashabu'l-Hadis olduğunu söylemek mümkündür⁷.

Bu durum, Ehl-i Sünnet'in en belirgin niteliğinin Sünnet'e bağlılık olduğu gerçeğine işaret etmektedir⁸. İslam dünyasında ilk devirlerde ortaya çıkan yoğun tartışma ve tedvin döneminde "Sünnet"e bağlılık, pratik, somut boyutları sebebiyle bid'at, kaos ve karmaşadan uzak durmak gibi bir gerekçeyle önem taşımıştır. Yine Sünnetin sürekliliği ve pekiştiriciliği açısından ashabin yolunu takip etme de, Ehl-i Sünnet'in önemli göstergelerinden biri haline gelmiştir ki, aslında anlaşılması zor değildir. Dört halife döneminde başlayan coğrafi genişlemeye paralel olarak farklı kültürlerle karşılaşma ve bu kültürlerin dışarıdan sordukları sorularla İslâm'a meydan okumaları, çok yönlü bir tartışma zemini, bir zenginlik meydana getirmişse de, insanları bu âni değişim karşısında hassas kılmıştır. Bilhassa felsefî ve kelâmî tartışmalarla beraber gelen literatür ve onların ortaya çıkardığı pratikler, İslam dünyasını bid'atlerden korunma yolu olarak Sünnete bağlılık ve ashabin yolunu takip etme konularında daha dikkatli olmaya yöneltmiştir. Dolayısıyla buradaki temel endişenin, dinin safiyetini koruma olduğunu gözlemlemekteyiz.

"Dinin safiyetini koruma", Ehl-i Sünnet'in daha muhafazakâr ve an'anevi bir karaktere sahip olduğu düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Süleyman Uludağ'a göre, zaman içinde farklı yorumlara karşı çıkan muhafazakâr kitleler, İslam'ı ilk şeklinde tutmanın gerekliliğini, aksi takdirde dinin tahrif olacağını hararetle savunmaya başladılar. İslam'ın ilk şeklinde ve an'anevi din anlayışında bulunmayan, sonradan ortaya atılan her fikri, ilmi görüşü ve kanaati ya bidat veya dalâlet saydıklarından, bu yolu tutanları bidatçı ve sapık sayıp İslam camiasının dışına ittiler. Çok açık olarak görülüyor ki, Sünniliğin iki temel özelliğinden biri muhafazakarlık ve dini an'aneye sadakat, dinde yeniliğe, bidate karşı durmak, diğeri yeni mezheplere karşı tepki göstermektir. Böylece, aynı zamanda pratik olarak Asr-ı Saadet'te şekillenen İslamlığı aynen devam ettirme gibi bir isteğin yansıtılmalarını görmekteyiz⁹.

"Din" formunda ortaya çıkan, tartışılan bir takım unsurlar da Ehl-i Sünnet'in oluşum sürecinde etkin faktörler olarak görünmektedir. Hz. Osman'ın şehit edilmesi, Ümeyye ve Haşimoğulları arasındaki iktidar sorunu ve mücadelesi, Hilafetin Kureyşliliği, Emevilerle başlayan kader tartışması, Emevî iktidarının yönetim ve adalet sorunları, sıfatullah, büyük günahların kişiye dinden çıkarıp çıkarmayacağı, Kur'an'ın mahluk olup olmadı-

6) M. Hayri Kırbasoğlu, "'Sünnî' Deyiminin Ortaya Çıkışı", *İslami Araştırmalar*, c. 2, sy. 6, (2. bsk.), Ankara 1988, s. 27.

7) M. Hayri Kırbasoğlu, "Ehlu's-Sunne Kavramı Üzerine Yeni Bazı Mülahazalar", *İslami Araştırmalar*, sy. 1, (2. bsk.), Ankara 1986, s. 73.

8) Mehmed S. Hatipoğlu, "Prof. Dr. Mehmed S. Hatipoğlu ile Bir Söyleşi", *Ehl-i Sünnet Tetkikleri*, s. 29.

9) Süleyman Uludağ, "On Soruda Ehl-i Sünnet Soruşturması", *Ehl-i Sünnet Tetkikleri*, s. 46.

ğı, Mu'tezilenin ortaya çıkışı vb. bir çok konu Ehl-i Sünnet'in şekillenmesinde önemli pay sahibidirler. Dolayısıyla tarihin belirli bir döneminde ete kemiğe bürünmüş bir portre olarak Ehl-i Sünnet, temelleri itibarıyla belirtilen tartışmalardan, tarihi ve sosyal bağlamdan bağımsız değildir. Zikredilen maddelere ait bir örneklendirme, makalemizin sınırlarını aşacağından, konunun anlaşılmasına yetecek tarihten bazı örnekler vermekle yetineceğiz.

Bilindiği gibi, Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle birlikte, İslam dünyası bugüne kadar da yansımaları olan bir takım tartışmaların başlamasına şahit oldu. O andan itibaren Emevî ve Haşimoğulları arasındaki iktidar mücadelesi, Hz. Ali'nin halife olmasıyla birlikte ciddi ayrışmaların yaşandığı bir dönüm noktasına girdi. Haricilerin gösterdikleri protesto ve ardından Emevî iktidarı ile birlikte Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyti arasında oluşan iktidar odaklı tartışmalar daha da gün yüzüne çıkmıştır. Nitekim iktidar mücadelesi boyunca, meydana gelen dini formdaki tartışmalar, bu sosyolojik arkaplandan beslenmektedir ki, İslam dünyasında Şia'nın oluşum süreci bununla ilintilidir. Hatta Şia'nın tarih boyunca Ortodoksi ile gerek argümentatif gerekse eylemsel mücadelesi ve muhalefeti, onun genel karakterini de belirleyen önemli bir niteliktir. Ortaya çıkan ayrışma önemlidir. Çünkü çoğu zaman tersinden bir okumayla "Şia olmayan Ehl-i Sünnet'tir" yargısı yaygın bir anlayış olarak benimsenmiştir. Hz. Ali, Şia tarafından bu çizginin temel portresi olarak öne çıkmakla birlikte, sözgelimi, Ebu Hanife, Hz. Ali'nin Haricilere karşı takındığı tavırla büyük günah işleyenin mü'min olduğuna işaret etmesini dikkate alarak onu Ehl-i Sünnet'in öncüsü saymıştır¹⁰. Görüldüğü gibi burada farklılıkları anlamada tarih okuması çok önemlidir¹¹. Fakat son tahlilde Ehl-i Sünnet ve Şia ayrımının hangi sosyolojik bağlamdan beslendiğini ve hangi siyasetlere servis sunduğunu görebilmek önemlidir.

Emevî iktidarının katı kabilecilik tutumları içerisinde¹² tüm icraatlarını meşrulaştırmak üzere "kader" söylemini sahiplenmeleri karşısında bir tartışma başlamış ve farklı yönelimlerin (daha ileri düzeyde mezheplerin) ortaya çıkmasında bu tartışmalar belirleyici roller oynamışlardır. Yine Cemel ve Sıffin vakaları ile Müslümanlar arasında yoğunlaşan büyük günahlarla ilgili tartışmaların da, toplumsal bir arkaplanı bulunmaktadır. Çok açık bir şekilde, gerek Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı, gerekse insan fiillerinin kim tarafından yaratıldığı vb. ilişkin tüm tartışmaların, hem sebepleri hem de sonuçları açısından toplumsal olaylardan bağımsız olmadığı hep akılda tutulmalıdır. Sözgelimi, insan fiillerine yönelik Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasında belirleyici olan bir sorun, çıkış itibarıyla da sonuç itibarıyla da mevcut ya da karşıt politikalarla bağlantısı açısından görülmедікçe, konuya sağlıklı bir yaklaşım söz konusu olamaz. İmamet meselesinin,

10) Yusuf Şevki Yavuz, "Ehl-i Sünnet", *DİA*, X, 526.

11) Bkz. Muhammed Mescid-i Camii, *Ehl-i Sünnet ve Şia'da Siyasi Düşüncenin Temelleri*, Çev. Malik Eşter, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 16.

12) Bkz. M. Abid El-Câbiri, *İslam'da Siyasal Akıl*, Çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yay., İstanbul 1997, s. 510-511.

Hiz. Ali'nin halifelîği sorunundan başlayarak bir mezhebin teorik doktrini haline gelmesi, hatta daha ileri düzeyde bu mezhebin en önemli boyutunu oluşturmaları, mezheplerin oluşma sürecini açıklamada küçük bir örnektir.

Tüm benzer olaylar ve tartışmaların Ehl-i Sünnet'in teşekkül sürecinde önemli roller icra ettiğî görülmektedir. Meselâ; "Ömer B. Abdülaziz müslümanları, her türlü hatadan uzak bulunan Hz. Peygamber'in sünnetine davet etmek suretiyle bidatçı görüşlerden sakındırılmış, itikadi konularda tartışmalara girmeyen ashabin yolunu tavsiye etmiş, ayrıca her şeyin ilahi irade çerçevesinde cereyan ettiğine inanarak kadere iman noktasında teslimiyet gösterilmesini gerekli görmüştür. Onun görüşleri Ehl-i Sünnet akidesinin ipuçlarını taşımaktadır."¹³ Ehl-i Sünnet akidesinin ipuçları olarak zikredilen maddeler, yaşanan olaylara raferans yapmaktadırlar. Yine meselâ; fırkalar arasındaki kavga bir çok yerdeki isyanlardan doğan emniyetsizlik idi. Halk, Sünniliğin tesisinin kendilerine emniyet verdiğini hissettiğî derecede, Sünniliğin muhtelif vechelerinin daha ileri seviyede bütünleştirilip güçlendirilmesini görmeyi arzu etmiştir¹⁴ ki, Ehl-i Sünnet'in oluşum sürecine hangi tarihsel ve sosyal unsurların etki ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Yine Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet ilişkisine dair bir kaç noktaya değinmek de aydınlatıcı olabilir. Öncelikle belirtilmelidir ki, gelişen olaylar karşısında gerek Mu'tezile'nin gerekse Ehl-i Sünnet'in, birbirine karşı tepkiselliğinin oluşum sürecine olan katkısı görmezden gelinmemelidir. Meselâ; Ehl-i Tevhid olarak kendisini tanımlayan Mu'tezile'yi ortaya çıkaran en önemli olaylar Emeviler döneminde meydana gelmiştir. Aynı şekilde "Eşari uzun süre Mu'tezile ekolüne bağlı kalmış bir düşünür idi. 40 yıl bu ekolün görüşlerini paylaşıp savunduktan sonra Mu'tezileyi terk etmiş, Ehl-i Sünnet'e intisap ederek koyu bir Selefiye taraftarı olmuştur. Mu'tezile ile hiçbir fikri bağının kalmadığını göstermek için, Ehl-i Sünnet akidesine sıkı sıkıya sarılmış, Mu'tezile'ye karşı şiddetli bir mücadeleye girişmiştir."¹⁵ Anlaşılmaktadır ki, Eş'ariyye, dini tefekkür cereyanı bir aksiyon olmaktan çok Mu'tezile'ye karşı bir reaksiyon olarak başlamıştır¹⁶ denilebilir. Daha sonraki süreçte, Mu'tezile'nin Abbâsiler döneminde iktidar tarafından da desteklenmesi karşısında, Ehl-i Sünnet muhalefette kalması, Ehl-i Sünnet'in genetiğinde önemli hususlardandır.

Görüldüğü gibi, bazı siyasi ve politik olayların mezheplerin oluşumunda anahtar rol oynadığını söylemek mümkündür. Nitekim Haricilerin politik kanaatlerinin giderek dinsel bir hüviyet kazanması¹⁷ ile başlangıçta siyasi olan bir ihtilaf bundan dolayı naslaş-

13) Yavuz, a.g.m., s. 526

14) W. Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, Çev. Ethem Ruhi Fiğlalı, 2. bsk., Birleşik Yay., İstanbul 1998, s. 316-317

15) M. Sait Yazıcıoğlu, *Mâtürîdî ve Neseî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, 2. bsk., M.E.B. Yay., İstanbul 1997, s. 10.

16) Şerafettin Gölcük, *Bâkullânî ve İnsanın Fiilleri*, T.D.V. Yay., Ankara 1997, s. 12-13.

17) Ahmet Akbulut, "Hariciliğin Siyasi Görüşlerinin İtikadileşmesi", A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, sy. XXXI, Ankara 1989, s. 340.

muş ve dinsel bir karakter kazanarak¹⁸ mezhebin/ekolün/fırkanın ortodoksisine eklenmiştir. Meselâ, Câbiri'ye göre, Hz. Ali ve Hz. Muaviye çatışmasında Vasil B. Ata'nın "El-Menziletü beyne'l-Menzileteyn" görüşü taraflara karşı tutumlar açısından uyumu ve ahengi yansıtan bir ifade biçimi oluşturmaktaydı¹⁹. Dolayısıyla sosyal, siyasal olayların teoriyi öncelediğini, toplumsal arkaplanın tesirinin anlaşılmasında dikkate alınması gerektiğini anlayabiliyoruz.

Bir Türkiye Okuması (Resmi):

İleride söyleyeceklerimize bir veritabanı oluşturmak, çağdaş Ehl-i Sünnet eleştirilerinin Türkiye'nin tarihsel serüveninde nerede durduğunu görmek, hangi toplumsal artalanından beslendiğini betimleyebilmek açısından bir Türkiye resmi çizmek istiyoruz. Ancak çizeceğimiz resmin, konumuzla bağlantıları içinde operasyonel olacağını da belirtmek gerekmektedir. Türkiye resmini iki boyutlu (perspektifli) çizmenin uygun olacağı kanaatindeyiz. İlk boyut, Türkiye'nin Osmanlı'dan başlayan modernleşme serüveni ile ilgili daha genel, ikincisi ise, 1980 sonrası bazı tartışma konuları üzerinde oluşan daha dardır. Ancak her iki perspektif te birbirleriyle bütünlüğü içerisinde oldukça aydınlatıcı bir zemin oluşturacaktır. Diğer yandan konuyu iki boyutlu resmetmemiz, çağdaş Ehl-i Sünnet eleştirilerini ve onların toplumsal arkaplanını anlayabilmek açısından bir eksikliğe sebebiyet vermemek içindir.

Türkiye, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren bir modernleşme serüveni içindedir. Bu serüven, daha önce "kâfir" olarak yaklaştığı Batı'yı, Osmanlı'nın yakından tanımına ve daha ileri düzeyde "kendi"si üzerinde düşünmesine sevk etmiştir. Öyle ki, son tahlilde modernleşme devlet eliyle yürütülen bir yönelim haline gelmiştir. Burada Osmanlı'nın "kendi"si üzerine düşünmesinin ortaya çıkardığı algıları yakalamak önemlidir. Algılamaların dinle ilintileri içinde ele alınması, din ve toplumsal arkaplan ilişkilerini açığa çıkarmak bağlamında faydalı olacaktır. Osmanlı'nın "kendi" algısı, bir şekilde Batı ile Türkiye arasındaki farkın daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve daha ileri boyutta, Batı dünyasını her bakımdan daha sıkı takibe karar veren bir süreci önümüze açmıştır. Artık Batı, sahip olduğu teknoloji ve gelişen imkanlarıyla ileri ve çağdaş toplumları içinde barındıran bir bütündür. Burada Batılı söylemin ortaya attığı ve Osmanlı'da da tekrarlanarak pekiştirilen ileri-geri antagonizması, bugüne kadarki süreçte, Türkiye toplumunun Batı'yı ve kendini tanımlarken kullandığı ana çerçevedir. Şüphesiz Batı bugüne kadarki süreçte aydınlanma felsefesinden, Rönesans ve reform hareketlerinden beslenerek bir dizi değişimin yaşandığı bir odak olmuştur. Sanayileşme ile birlikte seri üretim ve tüketim alışkanlıkları dönüşmüştür. Yanı sıra, iş ve güvenlik sorunları ciddi olarak halledilmiş, Batı insanı belli düzeyde refah içinde yaşamaya başlamıştır. Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler, takip edilmesi zor boyutlara ulaşmış, neredeyse Batı ile teknoloji aynı anlamda kullanılır hale gelmişlerdir. Hastaneler insanlara verimli, düzenli ve insan onu-

18) Ahmet Akbulut, "İlk Devir Siyasi Olaylarının Müslüman Düşüncesine Etkileri", *İslami Araştırmalar*, 2. bsk., c. 5, sy.1, Ankara 1991, s. 44.

19) el-Câbiri, *a.g.e.*, s. 636.

runa yakışır hizmetler sunmuşlardır. Bunların dışında dakik ve düzenli ulaşım, trafik, yaşam koşulları, hayat standardı vb. alanda ciddi mesafeler katedilmiştir. Bunlarla ilintili olarak ilk elden aktarılan hikâyeler, hep çizilen manzarayı tahkim edici nitelikte olmuşlardır. Sözgelimi, bir Avrupa ülkesinin, Türkiye’de hastalanan vatandaşını, özel uçakla aldıracağına dair haberler bu türdendir.

Kısaca ve kaba hatlarıyla Batı’ya dair özellikler ile “kendi”si üzerine düşünen bir toplum bugüne kadar ortaya çıkan keskin farklılığı hep vurgulamış ve bunların “niçin”lerini aramaya başlamıştır. Nitekim Müslüman ülkeler ile Avrupa ülkeleri kıyaslandığında, Müslüman ülkeler yoksulluk, geri kalmışlık, felaketler, sömürü, açlık gibi sorunlarla özetlenerek anlatılır olmuştur. Böyle bir geri kalmışlık söylemi içerisinde “din”in ya da daha doğru bir deyişle “din anlayışı”nın da eleştirilerden payına düşeni almaması imkansızdır. Bir başka deyişle, din anlayışları da çok farklı boyutlarda paradigma eleştirisine varan boyutlarda sorgulanmıştır. Bugün gelinen noktada, özeldir Türkiye genelinde Müslüman ülkelerin durumu, sorgulamanın devam edegeldiğini göstermektedir. Buraya kadar anlattıklarımız, genel olarak hala devam eden modernleşme (postmodernleşme) sürecinin mevcut aşamasında görülebilecek ana noktalar.

Diğer yandan 1980’lere kadar daha kapalı ve ideolojik tutumlar içinde dışa kapalı olan Türkiye, 1980’lerden itibaren ve bilhassa 1980’li yılların sonunda daha dışa açık modernleşme süreciyle birlikte Batı ile yakın temaslar kurma ve birebir kıyaslamalar yapma imkanını elde etmiştir. İletişim alanında yaşanan gelişmeler temasların temel araçları olmuştur. Nitekim televizyon kanal sayıları 1980 sonrası dönemde artmış ve özelleşmiş, döviz ve yurtdışı imkanları gurbetçi işçilerden daha geniş kitlelere yayılmış, ihracat ve ithalat artmış, internet yaygınlaşmış ve son tahlilde globalleştirici aktörlerin de yardımıyla çok yaygın olan bir ifadeyi kullanırsak, dünya küçük bir köy haline gelmiştir. Tam da böyle bir süreçte yaşanan bazı olaylar üzerinden mevcut İslam anlayışına/anlayışlarına eleştiriler yöneltilmeye başlanmıştır. 1980’li zaman dilimine geçtiğimizde hala Türkiye’de bebek ölümleri yüksek oranlarda gezmekte, enflasyon bir yara olarak ortada durmakta, işsizlik ciddi boyutlarda bir kangren niteliği kazanmakta, hayat standardı düşmekte, refah düzeylerinde bir dengesizlik görülmekte, yoksulluk artmakta, yolsuzluk, trafik kazaları, deprem, ekonomik sömürü, felâketler kol gezmeye devam etmektedir. Şüphesiz kitleler, durumun düzelmesini arzu etmekle birlikte, bir noktadan sonra tüm bunları bir “kader” olarak sahiplenip kabullenmekte ve hatta çoğu zaman içselleştirmektedir.

Ehl-i Sünnet Eleştirisinin Resimdeki Yeri ve Artalanı:

Çağdaş Ehl-i Sünnet eleştirilerinin başladığı yerini, bu nokta olduğunu düşünüyoruz. Zira aslında temel olarak eleştiri, ne dinin bizzat kendisinden ne de Ehl-i Sünnet’ten başlamıştır. Osmanlı ile birlikte başlayan toprak kaybı, otorite kaybı ve nihayetinde her açıdan bir çöküş, giderek “geri kalmışlık” söylemi, gözleri ister istemez dine çevirmiştir. Dinin özel bir alanı olan “kelam” içerisinde, Ehl-i Sünnet’e karşı geliştirilen çağdaş eleştirilerin, yukarıda anlattığımız sosyal artalanla ilintileri önem taşımaktadır.

Eleştirilerin Ehl-i Sünnet'e doğru genişletilmesi, zaten nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaları ve toplumsal bilinçaltında büyük oranda Ehl-i Sünnet paradigmasının işlerlik kazanmış olmasındandır. Nitekim bizim makalemiz için örnek metin seçtiğimiz İlhami Güler, "Allah'ın Ahlakiliği Sorunu" isimli kitabının alt başlığında "Ehl-i Sünnet'in Ahlak Tasavvuruna Ahlakî Açından Eleştirel Bir Yaklaşım" şeklinde açıklama getirerek bir Ehl-i Sünnet eleştirisi yapacağını belirtmektedir. Kitabın giriş kısmında Güler, aslında niçin böyle bir eleştiriye giriştiğinin ipuçlarını vermektedir ki, temelde eleştiri soyut, felsefi bir gerekçeden değil, sosyal bir bağlamdan beslenmektedir. Bunları kitaptan şöyle örneklendirmek mümkündür: Ehl-i Sünnet'in (özellikle Eş'ariliğin) Allah ile insan arasında kurduğu ilişki, bir taraftan sonsuz merhamet; diğer taraftan da sonsuz (mutlak) güç ilişkisi olduğu için (adalete dayanmadığı için); ne yapacağı belli olmayan, insana yaptıkları ve yapılabilecekleri ölçülemeyen, bilinemeyen, tahmin edilemeyen, istediğini yapan, insani düzlemde anladığımız ahlak kavramlarıyla yapacakları ve yaptıkları (insana yaptıkları) anlaşılmayan bir Allah tasavvuru ortaya çıktı... Böylece Allah'ın insanlara neleri yapabileceği, neleri ahlaki anlamda yapamayacağını ölçüsü Sünni "kader" teorisiyle ortadan kaldırılınca, insani sorumluluğa ait sonuçları Allah'a atfederek yükümlülüğünden kurtulmak mümkün oluyor. Örneğin, yakın tarihimizde meydana gelen Zonguldak'taki maden kazası, Güneydoğu illerimizden birine bağlı bir köyde meydana gelen çığ felâketi, Erzincan ve Dinar depremleri, Senirkent sel felâketi gibi doğal olaylar, devletimizin en yüksek mercii tarafından "Allah'ın takdiri" olarak nitelenip bu olaylarda can kaybına sebebiyet veren ve insandan kaynaklanan ihmaller soruşturma konusu olmaktan çıkarılmıştır. Benzer bir hâdise de Suudi Arabistan'da Hacc mevsiminde yaşanmıştır (1992). Tünelde mahsur kalan 500 hacı ölmüş, Kral Fahd, bu olayı Allah'ın takdiri olarak izah edip sorumluluğunu ortadan kaldırmıştır²⁰.

Görülebileceği üzere Ehl-i Sünnet eleştirisini ortaya çıkaran etkenler, yaşanan sosyal içerikli ve sosyal sonuçları olan olaylardır. Güler, bunları açıkça örneklendirir ve devamında şu sorularla çeşitlendirir: "Böyle bir Allah tasavvuru ve O'nun insanlarla ilişkisini düzenleyen "kader" teorisine sahip olan toplumumuzda nasıl koruyucu hekimlik, trafik kazaları, çocuk ölümleri vs. üzerine ciddi politikalar geliştirilebilir? Kaderine inanan bir mü'min nasıl olur da toplumundaki ekonomik fırsat eşitsizliklerini, ekonomik sömürüyü ortadan kaldırmak için mücadeleye girişebilir?"²¹

Güler, anlaşılabileceği gibi, Ehl-i Sünnet'i nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan bir ekol olarak temelde "Allah" ve "kader" tasavvurları üzerinden eleştiriye tabi tutmakta, çalışmaları boyunca çok farklı konular üzerinden bunu yapmaktadır. Ancak eleştirilerin arkaplanında birçok sosyal olay durmaktadır. İşte bizim tezimiz tam da bu çakışma alanında gündeme gelmektedir. Dolayısıyla İlhami Güler (ve aslında birçok kelamcı) zaman zaman açıkça belirtmeseler de, realiteden teoriye giden bir çizgi üzerindedirler. Biz geldiğimiz noktada İlhami Güler'in eserlerindeki Ehl-i Sünnet eleştirilerinden yola çıkarak

20) Güler, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu*, s. 23-24.

21) Güler, *a.g.e.*, s. 24

rak, onun toplumsal arkaplanını irdelemek ve zaman zaman beslenme kaynaklarını görmeye çabalayan bir tartışma yapmak istiyoruz.

Eleştirel Öğeler ve Sosyolojik Arkaplan:

Şüphesiz modernleşme sürecimiz boyunca farklı bir kültürle tüm yönleriyle karşılaşma, kendi içimizde bazı kıyaslamalar yapma ve mevcut durumu nasıl açacağımız üzerine kafa yorma gibi bir fayda sağlamıştır. Bu çerçevede Batı ülkelerinin geldiği yer ile Türkiye'nin durumu arasında kıyas yapıldığında, hizmetlerden teknolojiye, felâketlerden geri kalmışlık söylemine, özgürlüklerden zenginlik-fakirliğe kadar bir dizi sorgulama hala devam etmektedir. Bugün Avrupa Birliği'ne yönelimin en temel sebeplerden birisinin mevcut durumu aşma düşüncesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. İlhami Güler çok farklı sosyal sorunlar üzerinden bir Ehl-i Sünnet eleştirisine girmektedir. Bunlardan bir kısmını irdelemeye çalışacağız.

Genel olarak global anlamda, özel olarak da Türkiye'de bir çok felâketler yaşanmıştır. Savaşlar, temizlik ve beslenmeden kaynaklanan ve kitlesel ölümlere sebebiyet veren salgın/bulaşıcı hastalıklar, ormanların tahribiyle ortaya çıkan kuraklık ve sel baskınları, çevre kirliliği, atmosferin delinmesi, küresel ısınma ve bunun sebebiyet verdiği buzul erimelerinin yanı sıra depremler yaşanan felâketlerden bir kısmıdır. Bu felâketler bilhassa son yirmi yıldır Türkiye'de daha kuvvetli bir şekilde dillendirilir olmuşlardır.

Gerçekten Türkiye'de orman yangınları her sene ülkeye ciddi hasarlar vermektedir. Deniz kirliliği had safhaya ulaşmıştır. Yağmur her yağdığında başta İstanbul olmak üzere bir çok il ve ilçede sel baskınları yaşanmakta ve büyük ölçüde dere yatakları ile uygun olmayan mekanlarda inşa edilen evler zarar görmektedir. Yıllardan beri aralıklarla süren depremler bir çok canlar almaktadır. En acı olanlarından biri 1999 Marmara depremidir ki, başta kamu binaları olmak üzere ne kadar sağlıksız bir inşa sürecinin yaşandığı böylece görülmüştür. Güler, tam da bu noktada, "birbirlerine yakın tarih ve şiddetle meydana gelen Türkiye (Marmara), Yunanistan, Tayvan, Meksika ve A.B.D.'deki depremler arasında neden Türkiye'deki büyük bir felâkete dönüştü?"²² sorusunu sormakta ve ardından yaşanan katliamı, Türkiye'nin içinde bulunduğu politik süreçlerin Allah'ın üzerine yıkma çabasına bağlamakta ve mazlum-zayıf insanlarımızın katliâmı bir takdir-i ilâhi olarak görmelerini eleştirerek²³, aslında "insan" faktörünün tekrar bir özne olarak sorumluluğunu eline almasını istemektedir.

Öncelikle Güler'in eleştirisinde iki ayrı muhatap bulunmaktadır. Bunlardan birisi "politik süreçler", ikincisi de "takdir-i ilahi" söylemini tekrarlayan halk. Zikredilen iki öğeyi açtığımız zaman, karşımıza önemli doneler çıkmaktadır. Türkiye 1950'lerden itibaren hızlı bir şehirleşmenin yaşandığı ve şehirleşmenin teşvik edildiği bir ülkedir. Bugüne gelinceye kadar ki şehirleşme sürecinde Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu köy merkezli olmaktan çıkarak şehirlere yerleşmişlerdir. Aslında modernleşmenin bir boyu-

22) İlhami Güler, "Osmanlı Popüler Dini Edebiyatında Dünyaya Karşı Mesafe Bilinci", *İslâmiyat*, c.2, sy. 4, Ankara 1999, s. 32 .

23) Güler, a.g.m., s. 32.

tunu da oluşturan bu süreçte, köyden göçenler şehrin varoşlarına yerleşerek gecekondular inşa etmeye ve şehrin periferisine yerleşmeye başlamışlardır. 1950 sonrası, aynı zamanda Türkiye'nin çok partili hayata geçiş dönemidir. Demokratik hayatın gerektirdiği seçimde (gerek genel seçim olsun gerekse belediye seçimleri) oy elde edebilmek amacıyla sağlıksız yapılaşmalara, gecekondulara, çürük binalara ruhsat verilerek meşrulaştırılmıştır. Diğer yandan, bilhassa 1980 sonrasında yoğunlaşarak artan ihale yolsuzlukları ile gündeme gelen kamu binalarının sağlıksız ve çürük inşa edilişi, en çok kendisini depremlerle göstermiştir. Bu durum, çoğu zaman "Takdir-i İlâhî" söylemiyle içselleştirilmekte, meşrulaştırılmakta ve "sorumluluk" kavramı buharlaşmaktadır. Sorumluların "Takdir-i İlâhî" söylemiyle aslında geniş kitlelerin inançlarını sömürdükleri, onları atalet içinde bırakmaya çabaladıkları da bir gerçektir. Geniş halk kesimi ise, gerek kendisi gerekse yöneticilerin sorumluluğunu hiç sorgulamadan başına geleni sineye çekme eğilimindedir. İşte Güler'in temelde eleştirileri kısaca tasvir edilen arkaplandan beslenmektedir.

Türkiye'deki en önemli kronik sorunlardan birisi de enflasyondur. Güler'e göre, "başta arz (üretim) yetersizliği olmak üzere, beceriksiz politikaların ürünü olan ve yoksul insanların belini büken zammı, açgözlü tüccarların ihtikarının sonuçlarını Allah'a izafe etmek zulümdür. Allah niye Avrupa'da fiatları sabit tutarak (haşa) kafirlere iyilik; Türkiye'de fiatları azdırarak zavallı müslümanlara kötülük yapsın?"²⁴ Burada Güler açısından konuyu Ehl-i Sünnet ya da özelde Eş'arilik eleştirisine dönüştüren husus, fiatların artış ya da eksilişinin "Allah'a bağlanmasıdır"²⁵. Dolayısıyla insanların ihmalleri, beceriksizlikleri ya da tembellikleri Güler'e göre görmezden gelinmektedir.

Bu eleştiride dikkat çekilen bir kaç husus vardır ki, konunun Türkiye'deki sosyal bağlamına vurgu yapmaktadır. Birinci boyut siyasidir ki, Güler'e göre, beceriksiz politikaların sonucudur. Diğer bir boyut, sürekli yaşanan karaborsa ve açgözlülük ve en önemlisi de düzenleme ile ilgili sorunlardır. Gerçekten yıllardır Türkiye'de en çok şikayet edilen noktalar; planlama, düzenleme ve strateji eksikliği şeklinde sıralanabilir. Bunun bir sonucu olarak hangi alanlarda nasıl bir üretim yapılacağı, tüketim alışkanlıkları bir düzene oturtulamadığı gibi, çok farklı iletişim araçlarından tüketim kışkırtılmakta, tembellik teşvik edilmekte ve kısa yoldan köşe dönmeciliği oldukça yaygınlaşmaktadır. Betimlenen noktaların toplumların dinamikleri, yönelimleri ve politikalarıyla; dolayısıyla zihniyet faktörüyle ilintilerine dikkat çeken Güler, eleştirilerini kendisinden kaynaklandığını düşündüğü Ehl-i Sünnet'e çevirmektedir.

Güler'in zenginlik ve fakirliği kaderci tarzda sahiplendiğini iddia ettiği Ehl-i Sünnet'e de eleştiriler yönelttiğini görmekteyiz. Güler, bu eleştirilerini bir kaç maddede toplamaktadır. O'na göre, zengin olanlar fakirlere ve çalıştırdıkları işçilere haklarını vermiyorlar. Oysa Allah yeryüzündeki nimetleri bütün insanlığın ortak istifadesine sunmuş, kabiliyetleriyle nimetlerden fazla elde edenlerin ahlaki bir erdem ve denenme süreci ola-

24) Güler, a.g.e., s. 135.

25) Güler, a.e., ss. 133-135.

rak, iradi bir şekilde, yoksullara vermelerini istemiştir. İkinci olarak Güler, bir istatistiği soru şeklinde ifade etmektedir: Amerika'da fert başına düşen milli gelir 15 bin dolar iken, Türkiye'de bu rakamın 2500-3000 dolar olmasını Allah mı tayin ediyor? Üçüncüsü ise, sömürü ve zulümle ilgilidir. Kader ve kismetini kabul edersek, varolan sınıflı toplum yapılarını meşrulaştırmış olmaz mıyız? O zaman sömürüye ve zulme karşı direnmenin ne anlamı kalır? Türkiye'de ve dünyada sendikal hareketlerin dindar kesimlerde gelişmemesi tesadüf mü?²⁶

Türkiye işsizliğin büyük oranda seyrettiği bir ülke olarak bilinmektedir. Sanayileşmenin ve yatırımın azlığı ve bilhassa 1980 sonrasında rant ekonomisinden geçinenlerin sayısının hızla artması, işsizliği bir yandan körüklemekte, diğer yandan çalışanların ücretlerinin düşük seviyede kalmasını pekiştirmektedir. Ayrıca hiçbir sosyal güvencesi olmadan asgari ücretin de çok altında çalıştırılan insanlar bulunmaktadır. Esasen Güler'in eleştirisi daha çok bu durumun bir "kader" olarak kabullenilerek, geniş anlamda bir sömürüye rıza gösterilmesinedir. Nitekim Avrupa ülkelerinde kişi başına düşen milli gelirin, Türkiye'dekinin 10 katı olması gerçeği, her anlamda Batı'nın zenginliğe eşitlenerek metafizikleştirilmesini sonuçlamaktadır.

Güler'de bir başka eleştiri konusu olarak doğum kontrolü ve kısırlık görünmektedir. Gerçekten bilhassa 1980 sonrasında geniş kitlelerce doğum kontrolü bilinmediği gibi, çocuk sayısında insan faktörünün bulunmadığı temel inancı yaygın gibi görünmektedir. Nihayet kısırlık tedavisi de aynı inancın yansımasıyla ihmal edilebilmektedir. Fakat tedaviye yanaşmayan geniş halk kesimlerinin çok sağlıksız yollarla istenmeyen çocukları düşürmeye; yahut muska, türbe vb. inançlarla çocuk sahibi olmaya çalıştığı da bir gerçektir. Bu sosyal realite, toplumda o kadar akıl almaz yöntemleri beraberinde getirmektedir ki, kimi zaman din meşruiyet zemini olarak kullanılmaktadır. Aynı yöntemlere evlenemeyen, kocası ile arası açılan kızlar tarafından da yaygın olarak müracaat edilmektedir.

Güler'in eleştirisi çerçevesi çizilen arkaplandan beslenmektedir. Güler'e göre, "ailelerin nüfus sayısı ve kimin doğacağına vs. Allah tarafından belirlendiği gibi bir inancın yaygın olduğu bölgelerde, doğum kontrolüne karşı direnişin yoğunluğu ve ebeveynlerin çocuk sayılarını "Allah'ın takdiri" olarak görmeleri bunun ifadesidir. Bu inançtır ki, oldukça yüksek olan çocuk ölümleri karşısında ebeveynlere; "Ne yapalım; Allah verdi, Allah aldı" dedirtmektedir. Böylece inancın sağladığı kolaylık zemininde siyaset yapanların işi oldukça kolaylaşmaktadır."²⁷

Güler'de ortaya çıkan bir başka eleştiri konusu da trafik kazaları, bebek ölümleri ve yaş ortalamasıdır. O'na göre, İslam dünyası ve bu arada ülkemiz çocuk ve genç denecek yaşta "erken" ölümlerin oldukça yaygın olduğu bir coğrafyadır. Eğer ölümler bir türlü azaltılamıyorsa, bunun önemli nedenlerinden birisi, ölüm nedenleri üzerine gidileceği yerde, ölümü "kader"e bağlayarak acıyı sineye çekmeye çalışmaktır²⁸. Güler, yargısını

26) Güler, *a.e.*, s. 132-133

27) Güler, *a.e.*, s. 126-127.

28) Güler, *a.e.*, s. 115-116.

çocuk ölüm oranlarının en az olduğu beş ülke ile en çok olduğu beş ülke arasında kıyaslama ile ortaya koymaktadır. Buna göre çocuk ölüm oranı en az olan ülkeler binde 7 ve binde 9 oranları arasında İsveç, Finlandiya, Hollanda gibi Batı ülkeleri iken, en çok olanlar binde 297 ve binde 261 arasındaki oranlarda değişen Mozambik, Afganistan, Angola gibi Afrika ve İslam ülkeleri çıkmaktadır. Yine ölüm yaşı ortalamasında İsveçre, Norveç, Danimarka gibi ülkeler 71-76 ile yüksek oranda seyrederken, Afganistan, Bangladesh, Hindistan gibi ülkeler 43-59 arasında en arka sıralarda bulunmaktadır²⁹. Yine Güler'e göre, "trafik kazalarında Türkiye'nin dünya birinciliğine oynadığı biliniyor. Acaba Azrail (Ölüm Meleği) mi yollarda gezerek Allah'ın "İlâhi Kazasını trafik kazası haline dönüştürüyor? Allah, Hristiyan Avrupalılara hep baş yastıkta ölümler nasip ederken, müslüman Türklerin oldukça kabarık bir sayısını (örneğin, 1997 Temmuz ayı bilançosu 684 ölü) trafik canavarına mı kurban veriyor?"³⁰

Çok açık bir biçimde görülmektedir ki, Güler'in yaygın bir inanç olan Ehl-i Sünnet'e yönelttiği eleştirilerin arkaplanında trafik kazası, bebek ölümleri, ölümlerin yaygınlığı gibi aşına olduğumuz temel öğeler bulunmaktadır. Dolayısıyla Güler, sosyal olaylardan yola çıkarak genel, yaygın inançlara bir eleştiri geliştirmektedir. Nitekim Türkiye, trafik kazalarının oldukça yaygın olduğu ve birçok insanın kazalar sebebiyle öldüğü, yaralandığı, sakat kaldığı ve ciddi maddi kayıpların meydana geldiği bir ülkedir. Kimi zaman yol, trafik işaretleri, açılan çukurlar, sağlam yapılmayan geçitler, hız vb. gibi birçok sebepten kaynaklanan; ancak her halükarda insan faktörüne ve genel toplumsal zihniyete dayandırabileceğimiz kazalar meydana gelmektedir. Yine Türkiye'de bir diğer ele alınacak öğe, tedbirlerin alınmaması, genel sağlık hizmetlerinin yeterli ve özenli olmaması gibi sebeplerden ötürü bebek ölümlerinin ciddi boyutlarda olmasıdır.

Aslında alt başlıkları daha da çoğaltmak mümkündür. Örnekler sorunun uygulanması/test edilmesi bağlamında yeterlidir. Ancak Güler'in eleştirileri dayandığı genellik ve Ehl-i Sünnet mülahazalarına da değinmek istiyoruz. Çünkü belirtilen noktalar, nihayet bunların toplumsal arkaplanlarını da görmemizi sağlayabilecektir. Tartışmalar, sosyal hayat içerisinde "insan" sorumluluğunun, kamusal sorumluluğun arkaya atılarak "kader" başlığı altında her şeyin kabullenilmesi ve hesap sorulmaması üzerinde odaklanmaktadır. Dolayısıyla burada işaret edilen yegâne kavram da "ahlâktır. Nitekim Güler'e göre din, netice itibarıyla ahlâktır³¹.

O'na göre, bugün İslam dünyasının genelinde müşahade edilebileceği üzere, insanlar kendi aralarında "ahlaksızlık" olarak niteleyebilecekleri ahlâki eylemleri, davranışları çok rahat bir şekilde Allah'a izafe edebilmektedirler³². Güler, Ehl-i Sünnet'te yaygın olan "İlâhi Kader" inancı ile davranışları Allah'a izafe etme arasında bağlar kurmakta-

29) Güler, *a.e.*, s. 125-126.

30) Güler, *a.e.*, s. 126.

31) İlhami Güler, "İman ve İnkârın Ahlâki ve Bilişsel (Kognitif) Temelleri", *İslâmiyat*, c. 1, sy. 1, Ankara 1998, s. 24.

32) Güler, *a.g.e.*, s. 64-65.

dır. Çünkü hicrî üçüncü asırdan itibaren Eş'ariliğin damgasını taşıyan bu teori, giderek müslüman ferдин kendisine ve içgüdülerine karşı güvenini sarsarak onun dünyayla ve yaşamla olan bağıını gevşetmiştir³³. Güler, ahlâki kayıtsızlığın sorumlusu olarak Ehl-i Sünnet teorisini görmektedir. O'na göre, "teoride sünnilüğün Eşari kanadı daha cebriyecici, Maturîdî kanadı daha özgürlükçü olsa da; yaygınlaşan, daha ziyade Eşarilik olmuştur. Eşarilik inancının da sünni dünyada ahlaki kayıtsızlığın yaygınlaşmasında önemli rolü olmuştur. İnsanın iradesi Allah'ın iradesinin karşısına konmuş ve insan zayıf düşürülmüştür. Böylece özgür olamayan insan, sorumluluğunu da üstlenememiş ve kader inancı kitlelerin afyonu haline gelmiştir. Kader inancı, zayıf insan tipini besleyerek bir sığınma kaynağı sağlamıştır."³⁴ Güler'e göre bunun temel sebepleri olarak Allah-insan ilişkisinin mutlak güç üzerine oturtulması, merhamet ve sevginin öne çıkarılması, zühd edebiyatı, her işte bir hikmet arama gösterilebilir³⁵. İlhami Güler, Ehl-i Sünnet'in eki olan "ve'l-Cemaat" kelimesinin tahlilini yaptığı bir yazısında şöyle der: Tabirdeki Cemaat ise, sünnete bağlı çoğunluğa uymayı, birliği, bütünlüğü, tefrika çıkarmamayı, itaati, uyumu, ittibayı ifade eder. Sünnet kavramının etimolojik kökeninin âdet, gelenek, töre, sürekli gidilen yolu ifade etmesi; Cemaat'ın ise istikrarı statükoyu, devamlılığı, birliği, bütünlüğü, itaati, otoriteye bağlılığı işaret etmesi sağcılıkla buluşmaktadır³⁶. Burada bilhassa statüko ve sağcılıkla ilintilendirilen Ehl-i Sünnet'e yüklemeler de yapılmaktadır. O'na göre, "sağcılık, insanın iradi olarak seçmediği etnik köken, cinsiyet, din, mezhep, memleket gibi kategorileri mutlaklaştırma; politik ve kültürel düzlemlerde istikrar, statüko ve itaattan yana olma; tarihe hamasetle yaklaşma; otorite ve devleti yüceltme; popülerlik, uyumluluk, mutedillik ve tepkisizliği itiyat edinme anlamında bireysel ve toplumsal bir alışkanlıktır."³⁷ Buradan yola çıkan Güler, tarih boyunca dinlerin genel olarak sağcılığın yatağı olduğunu belirttikten sonra, neden birçok 'dindar' katı muhafazakar, gelenekçi, statükocu, değişime karşı istikrardan yana, otoriter, dogmatik, mutaassıp ve de fatalisttir?³⁸ şeklinde bir soru yöneltmektedir.

Güler, yaşanan siyasal, sosyal olayların ya da tercihlerin itikadileşmesi ve ideolojikleştirilmesi ve muhtelif iktidarlara servis sunması konusunda da Ehl-i Sünnet'e eleştirel yaklaşmaktadır. Meselâ, hakem olayı da bir taraftan İlâhî Kader'e bağlanarak meşrulaştırılmaya çalışılmış, diğer taraftan ictihad farkına indirgenmiştir³⁹. Yine Abbasi Halifelerinin isimlerinin sonunda kendilerini Allah'a atfeden birer lakap edinmelerini (Nasrul-

33) Güler, a.e., s. 156.

34) İlhami Güler, "Ehl-i Sünnet'in Dindarlık Kriterleri ve Türk(iye) Dindarlığı-Teolojik Bir Yaklaşım", *İslamiyat*, c.5, sy. 2, Ankara 2002, s. 104.

35) Güler, a.g.e., ss. 48-57.

36) İlhami Güler, "Sağcılık Olarak Sünnilik", *Tezkire*, sy. 17, Ankara 2000, s. 92.

37) Güler, a.g.m., s. 90.

38) Güler, a.g.m., s. 91.

39) İlhami Güler, "İslam Topluluklarında Tarih Bilinci Neden Zayıf?", *Tezkire*, sy. 21, Ankara 2001, s. 97.

lah, Sultanullah vs.) de aynı çerçevede değerlendirmektedir⁴⁰. Böylece Güler'e göre, "Sünni, Şii ve Harici ortodoksiler, birer ideoloji olarak oluşmuşlardır. Özellikle Sünnilik devlet ile ulema arasında bir yardımlaşma ve işbirliğinin ürünüdür. Devlet ideolojinin meşruiyetini sağlamak için kullanmıştır."⁴¹

Güler'in altbaşlıklar dışında genel olarak Ehl-i Sünnet için sorunsallaştırdığı birçok husus olmakla birlikte, öne çıkan birkaç ögeyi şu şekilde maddeleştirebiliriz: Ahlak, dünya ile ilişkilerin sağlıksızlığı, insanın zayıf düşmesi, özgürlük, dinin afyon haline gelmesi, statükoculuk, gelenekselcilik, sağcılık, din ve solculuk ile dinin ideolojileştirilmesi ve otoritelerce kullanılması. Başlıklara dikkatimizi çevirdiğimiz zaman, aslında hem tarihi hem de sosyolojik olarak çok geniş bir alanı çerçevelediğini görmekteyiz. Biz burada sorunsallaştırılan öğelerin sosyal bağamlarına işaret etmeye çalışacağız.

Bir kere yaşadığımız dünyada en çok şikayet edilen husus, "ahlâk"iliğin eksiklik olarak hayatın her alanında kendisini göstermesidir. Öyle ki, gündelik hayatta insanlar arası ilişkilerden kul hakkına, iş hayatından komşuluk ilişkilerine kadar bir dizi alanda oluşan ahlâki zaafiyetler öyle boyutlara ulaşmıştır ki, toplumumuzu neredeyse sosyal çözülmene eşliğine getirmiştir. Bankaların içinin boşaltılması, ihalede ve birçok işlerindeki yolsuzluklar, kamu binalarının çürük yapılması vb. bunların üst düzeyde göstergeleridir. Fakat daha önemlisi, zaafiyetlerin toplumda yaygın hale gelmesi ve normalleşmesidir. Bu bağlamda ilişkilerin genel anlamda "ahlâki" zeminde değil, "güç" parantezinde kurulmaya çalışılması, toplumdaki birçok ilişkileri sağlıksız kılmaktadır. Böylece dünya ile ilişkiler de sağlıksız biçimde kurulmaktadır. Güler'in eleştirileri çizdiğimiz manzaraya atıfta bulunmakta; bunu da Ehl-i Sünnet'in Allah-insan ilişkisini yanlış zeminde kurmasına bağlamaktadır.

Yukarıda dikkat çekilen bir diğer unsur da, insanın kendi iradesi ve kaderine sahip olamaması bağlamında özgürlük zaafiyeti taşıması ve sorumluluk üstlenmemesidir. Gerçekten toplumdaki birçok işlerde yetki ve sorumluluk karmaşası yaşandığı gibi, çoğu zaman sorumlu bulmakta oldukça zorlanılmaktadır. En üst düzeyden en alt düzeye kadar sorumlulukların hep bir başka kişiye havale edilerek yanlışların ortada sahipsiz kalması, en sık gördüğümüz örneklerindendir. Diğer yandan, çok geniş halk katmanlarının kendi sorunlarına çare arama, sorumluluk üstlenme gibi bir bilinçten uzaklıkları da maalesef gerçektir. Her şeyi otoriteden bekleyen, her açıdan tikanıklığa bir menfez açmaya çalışmayan toplumumuzda "birisinin" yaşanan sorunları halletmesi beklenmektedir. Öyle olunca da evimiz, sokağımız, sitemiz, ilçemiz, ilimiz ve giderek dünyamız sorumsuzluğun bir tezahürü olarak kendisini göstermektedir. Toplumumuzda "mehdi" ya da "kurtarıcı" beklentisinin artması da sorumluluk ile yakından ilintilidir. Böylece düşünmeksizin teslim olan, sorgulamayan bir insan ve giderek toplum normalleşmektedir.

40) İlhami Güler, "Reel Politikada Dini Değer, Kavram ve Sembollere Atıfta Bulunmanın Doğurduğu Sorunlar", *İslamiyat*, c.3, sy. 3, Ankara 2000, s. 62.

41) Güler, "Reel Politikada Dini Değer...", s. 62.

Tüm bunlar ise, bir yandan dinin ideolojikleştirilmesi, diğer yandan statükoculuk ile pekiştirilmektedir. Gerçekten tarihsel süreç içerisinde yaşanan sosyal olaylarda bir mezhebin görüşleri ya da siyasal tercihleri, o mezhebin genetik yapısındaymış gibi algılanmakta; nihayetinde Ehl-i Sünnet'e tarih boyunca eklenen bazı unsurlar itikadileşebilmekte ve ideolojik hale getirilerek bir yandan farklı siyasetler için referans yapılmakta, diğer yandan farklı siyasetlerin beslenme kaynağı olmaktadır. Toplumumuzun mezhep ve Ehl-i Sünnet algıları bunun en güzel örneklerini oluşturmaktadır⁴².

Güler'in eleştirisine konu olan ve Türkiye'nin resminde önemli bir yer işgal eden sağcılık, statükoculuk, solculuk ve din ilişkilerinden bahsetmemiz gerekmektedir. Bildiğimiz gibi, Türkiye'de Batıcı, solcu kategorisinin dinle mesafesine karşın, sağ kesim dinle daha yakından ilişki kurmuştur. Daha çok Marksist ve pozitivist felsefelerden beslenen sol, dinin "afyon" olduğu temel söylemiyle hareket etmiş ve insanoğlunun keşfettiği/hükmettiği alanlar arttıkça, dinin zayıflayacağı beklentisi içinde olmuştur. Bu arada daha geleneksel unsurları da içinde barındıran sağ, Türkiye özelinde dinle arasına böyle bir mesafe koymamıştır. Ancak Güler'in eleştirisine konu olan unsur, sağın statükocu, gelenekselci bir yapı arz ettiği ve böylece toplumda yerleşik olan inançların ve uygulamaların sorgulamasını engellediği üzerine yoğunlaşmaktadır. Son tahlilde Güler'in geçmişten bu yana sağ iktidarları eleştirdiği ortadadır. O, yukarıda da bir yerde alıntılarımız gibi sağ statükoculuk, popülerlik, metafizikleştirme gibi donukluk çerçevesinde tanımlamakta ve eleştirmektedir. Eleştirisini de sorgulama, ilerleme üzerine kurduğunu düşündüğü "sol" üzerinden yapıyor görünmektedir. Nitekim kitabında sendikal hareketlerin Türkiye'de sünnetliğin kader anlayışından kopmuş sol kesim tarafından yapıldığını ifade etmektedir⁴³. Öte yandan eleştirilerinde "İslâmi Sol" argümanı ile tanıdığımız Hasan Hanefî'den oldukça etkilendiği izlenimini vermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme:

Ehl-i Sünnet, tarih boyunca ve bugün geniş kitlelerce kabul görmüş ana kitleyi oluşturmuş bir ekoldür. Şüphesiz Ehl-i Sünnet'in oluşumu, bir tarihsel süreci de içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte, kimi tarihsel, sosyal, kültürel, siyasal vb. öge ve tartışmalar da Ehl-i Sünnet'in oluşumunda etkileyici hatta belirleyici olmuştur.

Makale boyunca biz, özelde Ehl-i Sünnet'in genelde birçok dini formların, toplumsal arkaplanları dikkate alınmadan yeterince anlaşılamayacağı temel iddiamızı göstermeye çalıştık. Öncelikle bunu, gerçekleşmiş tarihsel bir zemin olarak ilk dönem İslam dünyası üzerinde anlamaya gayret ettik. Ardından esas konumuz olan çağdaş Ehl-i Sünnet eleştirilerinin toplumsal arkaplanlarına işaret etmeyi hedefledik. Bir kere daha tekrarlayalım ki, makalemiz Güler'in Ehl-i Sünnet eleştirilerini kabullendiğimiz anlamına gelmediği gibi, onun karşısında olmak demek de değildir. Burada toplumsal bir arkaplan çizebilmek bizim temel hedefimizdir.

42) Bkz. "Kamuoyu Yoklaması", *Ehl-i Sünnet Tetkikleri*, s. 461-475.

43) Güler, a.g.e., s. 24.

Bu bağlamda İlhami Güler'in çalışmalarında irdelediği ana ve altbaşlıklar üzerinden konuyu ele aldık. Başlıklarda da görüleceği üzere Güler'in eleştirileri hiçbir biçimde soyut eleştiriler değildir. Ecel, rızık, kader, fiyatlar vb. gibi klasik kelam konularını ele alış ve çözümlemiş biçimi gündelik hayata değmekte, yaşanan sorunları detaylarıyla gündeme getirmektedir. Meselâ, ele aldığı fakirlik-zenginlik, bebek ölümleri, yaş ortalaması, kişi başına düşen milli gelir, trafik kazaları ve bunları besleyen genel zihniyet ve politikalar, din, Allah ve Ehl-i Sünnet üzerinden tartışılmakta ve Kelâmî açıdan bir çözüm sunulmaktadır. Meselenin kökeni, hangi noktaların sorunsallaştırıldığı ve nereye itiraz edildiği, ancak Türkiye ve dünya gündemi takip edildiğinde, toplumsal arkaplan dikkate alındığında daha iyi anlaşılacaktır. Diğer yandan, tartışma konularında oluşan edebiyatın hangi boyutlarının tarihi, hangi boyutlarının aslı olduğu rahatlıkla kavranabilecektir.

Şüphesiz herhangi bir mezhebin/ekolün ya da görüşün bugünden bakılarak tüm tarihsel, geleneksel ve kültürel öğeleriyle birlikte metafizikleştirilerek kabulü ve bu çerçevede bir okumaya tabi tutulması, ne olursa olsun bir konunun asli hüviyetiyle anlaşılmasını zor kılmaktadır. Dolayısıyla bir ekolü ideolojileştirme ve hatta giderek dinleştirme (Katoliklik ve Ortodoksluk'ta olduğu gibi), ekollere özgül ağırlığını aşan bir yükleme yapmak demektir. Dolayısıyla İlhami Güler'in "sağcılık" ve "Ehl-i Sünnet" ile din arasında kurduğu ilişkileri kimi zaman metafizikleştirme eğiliminde olduğunu da belirtmek gerekir.

Genel toplumsal tasavvurların Türkiye'de daha ferdi bir hüviyet kazanamadığı, insan-insan ilişkisinden Tanrı-insan ilişkisine kadar "ahlâki" ve adalete dayanan bir temelde inşa edilmediği; bunun da Ehl-i Sünnet'in temel teorilerinden beslendiği iddiasından yola çıkan Güler'in Ehl-i Sünnet eleştirilerinin, genel anlamda modernlik ve özelde de yaşanan toplumsal olaylarla ilintili bulunduğunu, nihayetinde toplumsal arkaplanın bilinçaltında işletilerek yapıldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla yapılacak tahlillerin sağlıklı bir zeminde işleyebilmesi, literatüre katkı yapması ve tükenen noktalarda menfez açabilmesi için, okumalarda "toplumsal arkaplan"ın dikkate alınmasının zorunlu olduğu bir gerçek olarak kendisini göstermektedir.